

Pròleg

Té sentit i utilitat, aquest llibre? És d'existència desitjable, necessària, imprescindible? Paga la pena l'esforç d'autors i editors (i, en moments d'emergència climàtica, afegim-hi l'energia consumida a fer-lo i les plantes sacrificades per a obtenir la cel·lulosa que n'és la base física)? Servirà a la societat valenciana i a la catalanoparlant en general, que és a qui s'adreça de manera immediata, o a la societat *tout court*, a l'espècie –més ben dit, subespècie– humana? Per a respondre que sí, sens dubte, en tinc prou amb un exemple, que ara explicaré, tot i que l'afirmació pot tenir el suport de molts més arguments.

Suposo que la immensa majoria de les persones lectors d'aquesta obra coneix l'estació de trens clàssica de la ciutat de València, l'estació del Nord (i qui no ho hagi fet, a més de llegir aquest llibre, convé que la visiti; per al meu gust, és un dels edificis més bonics del món!). És evident que va ser construïda amb la intenció d'esdevenir un edifici emblemàtic de la ciutat i que volia tenir la bellesa d'una gran obra d'art clàssica, un palau del poble, si hom ho vol, infraestructura pública per excel·lència, amb decoració sumptuosa. L'element vegetal sempre ha estat rellevant en l'art i, doncs, no ha d'estranyar que també ho sigui a l'edifici que comentem. I quines plantes podríem esperar-hi, com a emblema decoratiu? Roses? Lliris? Fulles d'acant? Sí, de roses, posem per cas,

n'hi ha, però la planta que hi domina llargament és el taronger: fulles, flors, fruits, arbres sencers, arbres en el paisatge agrícola, arbres amb persones que en cullen o colliran les taronges. És casualitat aquest predomini d'un cítric en una obra mestra de l'art valencià? No! En altres indrets s'hauria triat la mateixa planta? No! El taronger –com els altres cítrics– és originari del subtropical xinès, però ha tingut molt d'arrelament i èxit com a conreu a la regió mediterrània i, dins de les terres ibèriques, és fonamental al País Valencià. Mireu edificis particularment simbòlics de la Xina, com els palaus reials. Hi trobem tarongers com a motiu decoratiu principal? No, que jo hagi vist. En tot cas, hi apareixen lotus. Per què? Perquè a la Xina el lotus és molt important com a planta alimentària, medicinal i ornamental, i també en l'imaginari popular, de manera que és lògic que tingui un lloc preferent en les obres d'art. En canvi, al País Valencià, encara que no en sigui originari, el taronger té un paper similar –i en tots els àmbits, tangibles i intangibles, que he enumerat fa poc– al del lotus a la Xina: és molt rellevant per a la societat valenciana, tant per a les persones que en depenen, perquè el cultiven i comercialitzen, com per a les que el consumeixen o, simplement, en parlen o en senten a parlar. En resum, el taronger és tan conegut i proper per als valencians, que n'és un senyal d'identitat.

Qui hagi arribat a llegir fins aquí (soc conscient que, els pròlegs, molta gent se'ls salta i, a més, si algú ha començat aquest potser s'ha pensat que era un error de l'impressor i no era el d'aquest llibre, però ho és) ja té l'argument per a la resposta a la pregunta sobre la necessitat d'aquest llibre. És, indubtablement, molt grossa, perquè aquest llibre reflecteix el saber tradicional valencià sobre un conjunt de plantes que han estat, són i seran anomenades i usades i que, doncs, representen una part important de la identitat valenciana. A més, aquest tros d'identitat té el valor afegit de ser en el punt de trobada entre els béns culturals i els naturals, entre l'etnologia i la biologia, entre el patrimoni immaterial, intangible, i el material, tangible. L'enfocament etnobotànic –és a dir, d'interacció entre persones i plantes– que els autors confereixen al llibre el col·loca en aquest terreny multidisciplinari i, doncs, tan ric. M'afanyo a dir que no hi cerqueu el protagonista del paràgraf anterior: el taronger no hi surt, en aquest llibre, com és lògic, car se centra en plantes útils silvestres (la qual cosa fa pensar –i ho trasllado als autors– en la possibilitat d'un volum similar centrat en plantes cultivades, tot i que també poden plantejar-se algun volum més de plantes silvestres; de feina a fer, no en falta!). De totes maneres, les plantes que hi apareixen també mereixerien un lloc –en alguns casos, més modest que el taronger, però probablement en d'altres, similar– a l'estació del Nord, que m'ha servit de gresol –o potser més aviat de reflex– de la identitat valenciana lligada al món vegetal i els coneixements que el poble hi té associats.

Un cop establerta la necessitat d'un llibre com aquest, en dic de seguida

una altra virtut. El llibre que teniu a les mans s'ha cuït a foc lent. En vaig tenir notícia per primer cop al setembre de 2016, quan el seu autor coordinador, Tono Belda, em va dir que ell i alguns companys estaven fent un llibre sobre plantes útils del País Valencià i els agradaria que en fes el pròleg que ara esteu llegint. Al cap d'un temps, a l'abril del 2018, em va dir que el llibre era fet, me'n va poder fer arribar una versió força avançada (tot i que encara amb algun text i alguna revisió pendents). Finalment, el 2019, i havent-ne pogut llegir la versió pràcticament definitiva, n'escric aquest text liminar, i el 2020 l'obra veu la llum. Quan me'n van parlar per primer cop, si ja pensaven en un pròleg, ja devia ser prou avançat i, tot i així ha trigat tres anys llargs a estar enllestit del tot. Això que dic no és, de cap manera, un retret, ans al contrari. Els que, a més de llegir llibres, algun cop col·laborem a escriure'n, sabem que la premsa no funciona –i, si ho fa, sol ser en detriment de la qualitat– i que es necessita temps per a fer una obra sòlida, especialment en el cas –freqüent en temes científics– d'autoria múltiple. Els autors d'aquest llibre ho han fet així, i crec que això és un bon senyal.

El llibre, em van dir els autors al principi, parlava de diversos usos de les plantes valencianes (tintoris, medicinals, mengívols, religiosos i festius, lúdics, en toponímia i d'altres aspectes) i havia de ser divulgatiu. Quan el vaig tenir a les mans, amb el contingut acabat i maquetat, des de la primera lectura em va semblar molt interessant, i vaig pensar que els autors havien reeixit perfectament en el seu objectiu, de manera que l'obra serà ben útil com a síntesi del coneixement popular de les

plantes al País Valencià, tant per a persones que s'hi vulguin iniciar com per a d'altres que ja en tinguin coneixements i hi busquin detalls, que n'hi ha molts.

Abans d'entrar en el contingut central del llibre, hi trobem uns concisos i molt informatius capítols introductoris relatius al clima, el relleu i diversos aspectes de la flora del territori abastat, el País Valencià. A més, hi ha dos capítols preliminars que no són freqüents en obres d'aquesta mena i li confereixen un interès suplementari: un exemple d'explotació industrial d'alguns dels recursos que després hi seran tractats i unes normes per a la recollecció sostenible de les plantes, per si de cas algú s'hi sent impulsat –com no ens hauria pas d'estranyar– en haver llegit el llibre.

El nucli de l'obra és constituït per 104 fitxes de plantes útils. Tot i que el nombre de plantes del País Valencià amb coneixement popular associat supera de molt aquesta xifra, la presentació d'aquesta quantitat de monografies s'ha de considerar prou alta i, a més, s'ha de tenir en compte que el llibre alludeix a noms i usos de més plantes, ja que alguna de les fitxes comprèn més d'una espècie del mateix gènere i, encara, hi ha plantes a les quals no es dedica cap monografia, però són citades (amb informació proporcionada) dins d'alguna a títol de complement o comparació. Cada fitxa, embellida per almenys una fotografia de la planta en qüestió, és encapçalada pels noms catalans (liderats, en lletra més grossa, pel més freqüent al País Valencià), espanyols i anglesos, seguits del nom científic del tàxon que s'hi tracta. A continuació hi ha una descripció morfològica de la planta i unes indicacions sobre el seu hàbitat. Finalment, el gruix

de la informació –i el que dona la major originalitat i solidesa a l'obra– és constituït per la informació sobre els usos de la planta. Quan dic usos, remarco que no es limiten pas als més evidents, els medicinals, alimentaris i alguns d'altra mena, com els artesanals; res no queda fora de l'abast, perquè aquests usos diguem més evidents són profusament completats amb aspectes simbòlics i rituals, frases fetes i la plasmació dels noms de plantes en onomàstica, posem per cas. És important de remarcar que, en aquest compendi, totes les dades provenen del saber tradicional del poble valencià, és a dir que no venen pas d'obres generals sobre utilitzacions de les plantes, sinó de dades pròpies dels autors d'aquesta part nuclear del llibre, Tono Belda, Daniel Climent –un dels pilars de l'etnobotànica valenciana– i Toni Conca, i del buidatge acurat que han fet de les grans obres de recerca sobre noms i usos populars de plantes al territori valencià, entre les quals és important de destacar les enciclopèdiques aportacions de Luis Mulet i Joan Pellicer.

Els autors han triat de centrar-se en les plantes silvestres i, especialment, en aquelles que poden ser trobades de manera més fàcil en els diferents ecosistemes valencians. És un bon criteri de selecció, car d'aquesta manera s'asseguren una certa complicitat de les persones lectores, que coneixeran moltes de les plantes i, un cop entrin en la seva fitxa, segurament n'aprendran coses i, molt probablement, en algun cas tindran ganes d'afegir dades al llibre. Això serà una gran oportunitat per a la ciència ciutadana: amb la facilitat de comunicació actual, la interacció serà possible entre qui ha escrit el llibre i qui l'haurà llegit, la qual cosa permetrà,

ben segur, ampliar-ne la informació en futures edicions.

En resum, el llibre que teniu a les mans, a la interfície entre natura i cultura, aconsegueix molt bé la doble missió de l'etnobotànica: recollir i preservar el

saber tradicional sobre la biodiversitat vegetal i retornar al poble aquell tresor que en prové. Felicito els autors i Publicacions de la Universitat d'Alacant per aquesta tasca feta i els encoratjo a continuar-la, amb tots els desigs d'èxit.

Joan Vallès Xirau

Catedràtic de botànica de la Universitat de Barcelona
Membre de la Secció de Ciències Biològiques de l'Institut d'Estudis Catalans

Orobanche sp. Foto: V. Ferri.